

N

NÂDİR

XVIII. yüzyıl
Osmanlı tarihçisi.

ن

Asıl adı bilinmemektedir. Nâdir müellifin sadece mahlası olabileceği gibi gerçek adı da olabilir. Hayatına dair kesin olarak bilinenler kendi eserlerinde verdiği bilgilerle sınırlıdır. Bunlardan hareketle XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Der-yâ kalemi zeâmet gediklilerinden (kadrolu görevli) olup dört yıl defter kethüdâlığı hizmetinde bulundu. Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa tarafından Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın hizmetine verildi. Ahmed Paşa'nın İran'daki Hemedan ve Luristan'ı ele geçirme mücadelesinde onun yanında yer aldı (1137/1724-25). Bundan sonraki hayatına dair herhangi bir kayıt yoktur. Eserlerinde süslü ve ağıdali bir üslûp kullanmış, genellikle olayları yüzeysel bir anlatımla aktarmış, bununla beraber az da olsa başka kaynaklarda rastlanmayan bilgilere yer vermiştir. Eserlerinde kendisine ait kaside, rubâî, gazel gibi nazım biçimlerinde şiirlerin bulunması müellifin bir divanının olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Eserleri. 1. Vâkıât-ı Gazavât. Osmanlı Devleti'nin 1715 yılında Mora'yı yeniden ele geçirmesi, 1716'da Avusturya ile Vardın'deki mücadelesi ve Mora etrafında gelişen 1717 yılı muharebelerinin anlatıldığı eser Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'ya

sunulmuştur. Yirmi dört varak hacmindeki eserde Arapça ve Farsça tamlamalar oldukça yoğundur. Eser, bilinen tek nüshasından (İÜ Ktp., TY, nr. 2530) hareketle değerlendirilmiş ve transkripsiyonu yapılarak yayımlanmıştır (Veysel Göger – Hüseyin Sarıkaya, "Mora'nın İstirdâdına Dair Bir Kaynak Değerlendirmesi ve Nâdir'in Vâkı'ât-ı Gazavât'ı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 20 [İstanbul 2009], s. 1-32). **2. Vekâyi'-i Pür-Sanâyi'-i Bedâyi'.** 1723-1725 yıllarında Osmanlı-İran mücadelesi esnasında Irak cephesinde meydana gelen olaylar üzerine yoğunlaşmıştır. Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın Hemedan ve Luristan'ı fethetmesinin anlatıldığı bölümler müellifin gözlemlerini de içerdiğinden değerlidir. Eserde savaş dışında bazı bilgiler de yer almaktadır ve olaylar genelde kronolojik sırayla anlatılmıştır. Verilen bilgilerin, arşiv belgeleri ve çağdaş diğer kroniklerle karşılaştırıldığında, çoğunlukla tutarlı ve doğru olduğu görülür. Manzum ve mensur karışık yazılan eserin mensur kısımlarında ağırlıklı olarak savaşla ilgili bilgiler verilirken manzum bölümler daha ziyade gerçekleşen olaylar üzerine yazılmış edebî ve övgü nitelikli parçalar-

dır. Süslü ve sanatlı üslûp bu eserde de hâkimdir, nesir bölümleri bile secilerle doludur. Eserin bilinen tek nüshası üzerinde (TSMK, Hazine, nr. 367) yüksek lisans tezi yapılmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Veysel Göger, *Nâdir'in Vekâyi'-i Pür-Sanâyi'-i Bedâyi' Adlı Eseri: İnceleme ve Metin* (yüksek lisans tezi, 2009). MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 137; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 287-288.

VEYSEL GÖGER

NÂME-i HÜMÂYUN

(نامه همایون)

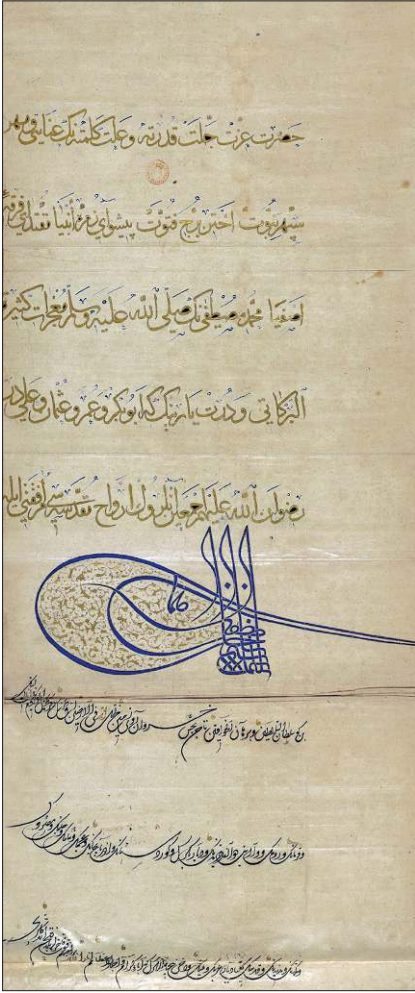
Osmanlı padişahlarının
yabancı hükümdarlara gönderdiği
mektuplara verilen ad.

Osmanlı padişahlarının yabancı devletlerin hükümdarları yanında vasal durumundaki beylere, imtiyazlı bölgelerin idarecilerine yolladığı mektupları ifade eder. Edebî metin (inşâ) kurmakta mahir Divan Kalemî memurları tarafından yazılan ve Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'nde düzenlenen her nâme mühimme defterlerine kaydedilirken XVII. yüzyılın sonundan itibaren nâme-i hümâyün defterlerine kopya edilmeye başlanmıştır. Bu defterlere ayrıca diğer hükümdar ve beylerden Osmanlı hükümdarına gelen mektuplar da kaydedilmiştir. Fakat nâme-i hümâyün ifadesi yalnızca Osmanlı padişahından giden mektuplar için kullanılmıştır.

Bir nâme-i hümâyün davet, tuğra, unvan, elkâb, dua, nakil / iblâğ, tembih / tekit, tarih, mahall-i tahrîr adı verilen rükünlerden meydana gelir. Davet kısmı nâmenin en başında Allah'ın inâyeti ve peygamberin şefaatinin istendiği kısımdır. Diğer belgelere göre nâmelerde bu kısım bazan uzun tutulmuş ve zaman zaman buraya dört halifenin adı da ilâve edilmiştir. Davet kısmından hemen sonra nâmeyi gönderen padişahın tuğrası yer alır. Bu tuğra ehil bir kişi tarafından itinayla çekilir, devletin prestiji bakımından süslü ve sanatkârane bir şekilde padişahın adını temsil ederdi. Unvan kısmında genellikle padişahın hâkimiyetindeki memleketlerin adı arka arkaya sıralanır, ardından atalarından itibaren kendi adı ve unvanı

Nâdir'in
Vekâyi'-i
Pür-Sanâyi'-i
Bedâyi' adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(TSMK, Hazine,
nr. 367)

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı I. François'ya 932 (1526) yılında gönderdiği nâme-i Hümâyûn (Paris Bibliothèque Nationale)

yazılırdı. Daha sonra hitap edilen kişinin elkâbı gelirdi. "Sen ki ..." diye başlayan bu cümlede muhatabın hâkimiyetinde bulunan ülkelerin isimleriyle birlikte unvanı belirtilirdi. Elkâbdaki hitap ifadeleri farklılık gösterebilirdi; hatta aynı hükümdar için zaman zaman farklı elkâb kullanılıyordu. Bazı devletlere, meselâ İran şahlarına ve Bâbürlü hükümdarına gönderilen nâme-i hümâyunlarda elkâb kısmı daha dolgun olurdu. Bu kısım hitap edilen kişiye yapılan dua ile tamamlanırdı. Hem elkâb hem dua rükünlerinde kullanılması tavsiye edilen formüller Fâtih Kanunnâmesi'nde belirtilmişti. Müslüman muhatabların şeref ve şanlarının artırılması, hristiyan hükümdarların ise hidayete ermesi ve âkbetlerinin hayırlı olması dilenirdi. Nâmenin asıl yazılış sebebini anlatan nakil kısmına, "Bi-

line ki ... mâlûm ola ki ..." diye başlanır ve mektubun yazılış sebepleri (cülûs haberi, elçi gönderilmesi, barış veya ticarî konular) açıklanırdı. Padişahlar, taht değişikliklerinde cülûslarını haber vermek için kendilerinden önceki hükümdarın hal' veya ölüm gibi durumlarını bildirdikten sonra tarih kaydederek tahta çıktıklarını, kendileri için hutbe okunup para kestirildiğini ifade ederlerdi. Nâme-i hümâyûnun son kısmı olan tekit / tembihle belirtilen duruma göre bir tembih veya bilinen bir konuya yeniden dikkat çekilen tekide yer verilirdi. "Gerektir ki ... imdi ... bilersen ki ..." diye başlayan cümlede bildirilen durum için yapılması gereken veya beklenen husus ifade edilirdi. Diğer resmî yazışmalarda olduğu gibi mektup, bu rûknün devamında yazıyla yazılmış tarih ve kaleme alındığı yeri gösteren kısım ile tamamlanırdı. İstisnalar dışında nâme-i hümâyûnların dili Türkçe olurdu.

Nâme-i hümâyunlarda sanatkârane süslenmiş tuğralar yanında bazan müslüman devletlere ve bağlı beylere yazılan nâmelerle gayri resmî mektupların tuğrasız gönderildiği de olurdu. Tuğrasız nâmelerde metnin sağ tarafındaki boşlukta padişahın mührü ve imzası bulunurdu. Bu kısım da Divan Kalemî'nde hazırlanır, padişah bu kalıba göre düz yazı şeklinde olan imzasını yazdıktan sonra gönderilen örnek yakılırdı. Nâme yazılıp süslenmesi bittikten sonra bir keseye yerleştirilir, bir kordonla altın kozaka iliştirilip açılmasına imkân verilmeyecek biçimde üstü mühürlenirdi. Çok farklı boyutlarda olabilen ve çoğunlukla âbâdî kâğıda yazılan nâme-i hümâyunlar gönderilirken "kubûr" adı verilen bir mahfaza içine veya serâser gibi altınla ipeklî kumaşlardan yapılmış keselere yerleştirilirdi. Nâme-i hümâyunlar yabancı ülkelere elçi gönderilecekse elçiyile yollanır veya önemli haberleri taşıyan güvenilir bir çavuş tarafından götürülür, bazan da gelen yabancı ülkelerin elçilerine hükümdarlarına götürmek üzere teslim edilirdi.

Padişah mektupları genelde nâme-i hümâyun olarak anılmakla birlikte gönderiliş sebeplerine göre farklı başlıklarla da ifade edilirdi. Meselâ "ilânnâme"ler ve "beşâretnâme"ler taht değişikliklerini bildiren mektuplardı. Bunlar merkeze bağlı beyliklere ve devletlere yazılıyorsa değişiklik bildirir ve bağlılıkların devamının beklediği dile getirilirdi. Nâme-i hümâyunlar içinde sadece fetihnâmeler muhatablarından dolayı farklılık gösterirdi ve yalnız yabancı devletlerin hükümdarına değil aynı

zamanda Osmanlı ülkesindeki beylere de gönderilirdi. Nâme-i hümâyunlar özellikle ilk dönemlerde Grekçe, İtalyanca ve Slavca yazılırdı.

Bazı nâme-i hümâyunların tuğralarında çok kıymetli tezhiplere rastlanır. Tuğranın içine yapılan renkli tezhiplerden başka yazılan hattın üstüne de mürekkebi kurumadan altın serpildiği görülür. Tezhipsiz tuğraların bir kısmında tuğranın yazısı altınla çekilmiş olabilir. Tuğrasız tezhipsiz veya tuğrasız nâmelerde tezhibin sayfa kenarlarına yapıldığı da vâkidir. Nâmenin hattı ise genelde siyah mürekkeple yazılır ve divanî olurdu. Bazan yazı içinde padişahın adı gibi önemli kelimeler renkli mürekkeple veya altınla, farklı üslûptaki yazılar ise farklı hattatlar tarafından yazılabılırdı. Nâme-i hümâyunlar, milletler arası yazışmaların en güzel örneklerini oluşturması yanında birer sanat eseri olarak da değerlendirilir. Bu anlamda nâmeler, sanatlı yazı yazmada ve metin inşa etmede mahir münşiler tarafından yazılmış edebî yazı örnekleridir. Meşhur hattatlar tarafından kaleme alındıkları için aynı zamanda değerli hat örnekleridir, üstlerindeki tuğra ve tezhiplerle de dikkat çekici güzellikte sanat eserleridir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın V. Karl, I. Ferdinand ve II. Maximilian'a yolladığı mektup ve fetihnâmeler yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevkî Abdurrahman Paşa, *Kânûnnâme* (MTM, I/3 [1331] içinde), s. 497-544; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 290-296; A. C. Schaendlinger, *Die Schreiben Süleymâns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II.*, Wien 1983, I, tür.yer.; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1998, s. 146-162; a.m.f., "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *TKA*, XXVII/1-2 (1989), s. 199-231; Şule Aksoy, "Osmanlı Sultanlarının Tuğraları ve Tuğralı Belgeler", *Osmanlı, Ankara 1999*, XI, 65-74; Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul 2004, s. 103-116; *Kırım Hanlarına Nâme-i Hümâyûn (2 Numaralı Nâme Defteri)* (nşr. Başbakanlık Arşivi Genel Müdürlüğü), İstanbul 2013; Abdurrahman Şeref, "Evrâk-ı Atıka ve Vesâik-i Târihiyyemiz", *TOEM*, I/1 (1329), s. 9-19; Tefvîk Temelkuran, "Divân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi", *TED*, sy. 6 (1975), s. 129-175; Halil İnalıcık, "Osmanlı Bürokrasisinde Aklâm ve Muâmelât", *Osm.Ar.*, sy. 1 (1980), s. 1-14; Ali Aktan, "Osmanlı Vesikalarında Kullanılan Kâğıt, Kalem, Mürekkep ve Nâmelerin Teçhizi", *EAÜİFD*, sy. 8 (1988), s. 227-237; Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Diplomatikasına Ait Nâme-i Hümâyûn, Ahidnâme-i Hümâyûn ve Mektup Tahillileri", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 7, Ankara 1996, s. 219-251; Hasan Gültekin, "İnşâ ve Tarihî Gelişimi", *International Journal of Central Asian Studies*, XIII, Seoul 2009, s. 317-341.

